

TRANSPORT SOHASI BOSHQARUVIDA RAQAMLI VA AQLLI AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MASALALARI XUSUSIDA

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Real iqtisodiyot” kafedrasida i.f.d. professor Shadiyeva G.M.
IK-421 guruh talabasi Egamova D.A.

Zamonaviy axborot texnologiyalari iqtisodiyot va jamiyat hayotiga juda katta ta'sir ko'rsatmoqdaki, uning ta'sirida mavjud iqtisodiyot va xalqning turmush tarzi o'zgarib bormoqda. Transport sohasining hozirgi va kelajakdagi modernizatsiyasi sifatida transport tashkilotlari va iste'molchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi turlari va usullarini ishlab chiqish va ulardan keng foydalanishni ta'kidlash joiz. Transport sohasini raqamlashtirilishi transport va logistika xarajatlarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy axborot tizimlari o'zaro aloqalarning barcha ishtirokchilari uchun yagona axborot makonini yaratish bilan tavsiflanadi. Mamlakatimiz hududining kengligi va eng chekka hududlarning transport xizmatlari bilan qamrab olish zaruriyati transport infratuzilmasini yuqori axborot texnologiyasiga qaramligini kuchaytirmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi ПФ-60-sonli [1] Farmonida ta'kidlaganidek, “Yo'l infratuzilmasini takomillashtirish va xavfsiz harakatlanish sharoitlarini yaratish orqali yo'llarda avariya va o'lim holatlarini qisqartirish, shu jumladan harakatni boshqarish tizimini to'liq raqamlashtirish va jamoatchilikning ushbu sohadagi ishlarda keng ishtirokini ta'minlash” vazifasi berilgan.

Transport sohasi boshqaruvida raqamli va aqlli axborot texnologiyalaridan foydalanish bir qator foydali funksiyalarini keltirib chiqaradi. Masalan, axborot texnologiyalaridan faol foydalanish tufayli yangi buyurtmalarni qabul qilish, shuningdek, yetkazib berish jarayoni va tovarlarni tashish, omborlarni boshqarish va transport vositalari parki sezilarli darajada tezlashdi. Ushbu jarayonlarning tezligini oshirish natijasida buyurtmani bajarish muddati mijoz nuqtayi nazaridan qisqaradi, qog'oz hujjatlar oqimining kamayishi inson omilining rolini pasaytiradi, bu esa moddiy xarajatlar pasayishiga olib keladi. Mijozlarga tezkor javob berish tufayli iste'molchilar talabi qondirilib, buyurtmalar bajarilishining barqarorligini kafolatlaydi hamda bugungi zamonaviy bozor iqtisodiyoti talablariga to'liq javob beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risidagi ПФ-4947-sonli farmoni [2], 2019-yil 25-fevraldagi “O'zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglar va indekslardagi o'rnini yaxshilash chora tadbirlari to'g'risida”gi

PQ-4210-sonli [3] qarorining 6-bandida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF-5953-sonli [4], farmoni, shuningdek, olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, jamiyat va iqtisodiyotning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida:

1. Xizmat ko'rsatish sohasida iqtisodiyotni raqamlashtirish orqali raqobarbardoshlikni oshirishning fundamental asoslarini ishlab chiqish.

2. Xizmat ko'rsatish sohasida iqtisodiyotni raqamlashtirish imkonini beradigan dasturiy ta'minotni yaratish.

3. Xizmat ko'rsatish sohasida iqtisodiyotni raqamlashtirishning yagona elektron platformasini shakllantirish kabi ustuvor vazifalar berilgan.

Bugun Respublika transport infratuzilmasida bir qator muammolar bo'lib, yo'llar, obyektlar, postlar, logistic markazlar, temir yo'l stansiyalari, aeroportlar, avtostansiyalar haqidagi ma'lumotlar, shuningdek, avtotransport, temiryo'l, havo-yo'lidagi yuk va yo'lovchi tashish to'g'risidagi ma'lumotlarni monitoring qilish tizimini yo'lga qo'yilmaganligi, aholining jamoat transportidan foydalanish jarayonida hududlar bo'yicha tekis va differensial tarif rejalarining mavjud emasligi, avtotransport infratuzilmasining eskirganligi, shuningdek, ushbu yo'nalish bo'yicha sohada axborot kommunikatsiya texnologiyalardan foydalanish darajasi juda pastligi muhim muammolardan hisoblanadi.

Rivojlangan xorijiy davlatlarga nazar tashlaydigan bo'lsak, bir necha yillar avval yuqorida ko'rsatilgan jarayonlar to'liq yo'lga qo'yilganligiga guvoh bo'lamiz. Jumladan, AQSH, Germaniya, Fransiya, Angliya, Turkiya, Singapur, BAA, Xitoy, Malayziya, Koreya, Yaponiya va boshqa davlatlarda transport sohasi to'liq avtomatlashtirilgan. Buning natijasida transport sohasi yillar davomida har tomonlama rivojlanib, jarayonlar raqamli texnologiyalar orqali amalga oshirilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Hozirgi davrga kelib bu davlatlar Aqlli shahr konsepsiyasi asosida sun'iy intellektlardan foydalangan holda yangi bosqichga o'tayotganligini guvohi bo'lishimiz mumkin.

Demak, biz agar mamlakatimizni rivojlangan mamlakatlar qatoriga olib chiqishni maqsad qilgan ekanmiz, avvalo, har bir sohani alohida holda rivojlantiribgina muammolarni bartaraf qilish, qo'yilgan maqsadlarga erisha olishimiz mumkin. Transport sohasiga raqamlashtirish tizimini joriy etish bo'yicha quyidagi muammolarni ta'kidlash lozim:

- Respublikamizda asosiy yo`lovchi va yuk tashuvchilarida lokomotiv bo`lgan avtomobil transportining barcha hududlar miqyosida deyarli raqamlashtirilmaganligi;
- Aholiga xizmat ko`rsatuvchi jamoatchilik transport tizimini yagona bazaga raqamlashtirish va barcha hududlarni qamrab oluvchi 3D xaritalarining mavjud emasligi;
- Yo`lovchi va yuk tashuvlarini amalga oshiruvchi tashkilotlar va mijozlar o`rtasida yagona axborot integratsiyasining yaratilmaganligi;
- Transport xizmatlarini ko`rsatuvchi milliy tizimning mavjud emasligi va ularning elektron to`lov tizimi bilan deyarli ta`minlanmaganligi;
- Respublikada avtomobil transporti, temir yo`l va havo transporti uchun yagona raqamli platformani yaratilmaganligi kabi ko`plab muammolar borki, bu raqamlashtirish bo`yicha islohotlarni yanada jadallshtirishga zaruratni vujudga keltirmoqda.

Mamlakatimizda joriy davr va yaqin istiqbolda transport tizimiga raqamli infratuzilma, intermodal xizmatlar kabi istiqbolli ishlanmalrni joriy etish yo`lovchi va yuk tashish hajmini oshirib, iqtisodiyot barqarorligiga ham katta ta`sir ko`rsatadi. Sababi mamlakatimizning qulay geografik va transit joylashganligi bilan izohlanadi. Bizning suv yo`llaridan mahrum ekanligimiz, transportning faqatgina quruqlikda ekanligini inobatga olganimizda, mamlakatimizda havo, temiryo`l va avtomobil transportining ahamiyati o`z-o`zidan ortib, biz keltirgan muammolarni bartaraf etishni talab qilmoqda.

Agar xorijiy rivojlangan mamlakatlar tajribasi bilan solishtiradigan bo`lsak, biz bugun rivojlantirmoqchi bo`lgan turizm sohasi taraqqiyotida ham transport sohasining o`rni katta. Chunki yo`lovchilar uchun ham, mamlakatga tashrif buyuruvchilar uchun ham transport sohasining milliy rivojlangan axborot tizimining yaratilishi juda muhimdir. Barcha manfaatdor ishtirokchilar uchun zamonaviy talablarga javob beradigan yangi dastur ta`minotga talab borki, bu transport sohasi rivojlanish istiqbolida ahamiyatlidir. Bugungi globallashuv davrda barcha ma`lumotlarga tezlikda ega bo`lish imkoniyatimizdan xulosa qilib shuni aytish kerakki, dunyoning ko`plab mamlakatlarida bir necha yillardan buyon transport faoliyatining barcha yo`nalishlarida foydalanuvchilarga sayohat qilishdan to tovarlarni jo`natish va qabul qilishgacha axborot xizmatlarini ko`rsatadigan aqlli dasturiy ta`minot dasturlaridan keng ravishda foydalanilmoqda, shuningdek, o`zlarining mahalliy dasturiy mahsulotlarini ishlab chiqib, keng joriy etib kelmoqda.

Yuqoridagilarga asoslanib xulosa qiladigan bo`lsak, mamlakatimizda axborot texnologiyalarni keng joriy etib, raqamlashtirishni yuqori o`ringa chiqayotganligi hamda buni transport sohasiga keng joriy etilishi muhimdir.

Transport sohasiga o`zimizning keng milliy dasturiy ta`minotlarimizni joriy etib, zamon talablari darajasida raqamlashtirilishi yuqorida ta`kidlaganimizdek, transport sohasini rivojlantirib uning pirovard natijasida turizm ham, savdodagi eksport, importdagi tezlik va sifat ham o`z-o`zidan taraqqiy etadi. Bugungi kunda tezlik, sifat va aniqlik bo`lmasa, bizning o`rnimizni boshqa mamlakatlar egallab, o`zimizda mavjud keng imkoniyatdan mahrum bo`lishimiz mumkin. Bu esa yana birbora aytganda transport sohasiga zamonaviy axborot texnologiyalarini keng jalb etib, kerak bo`lsa unga talab qilinadigan investitsiyalarni jalb qilishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo`ljallangan yangi Ozbekistonning taraqqiyot strategiyasi to`g`risida”gi ПФ-60-sonli farmoni
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi O`zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo`yicha Harakatlar Strategiyasi to`g`risidagi ПФ-4947-sonli farmoni
3. 2019-yil 25-fevraldagi “O`zbekiston Respublikasining xalqaro reytinglar va indekslardagi o`rnini yaxshilash chora tadbirlari to`g`risida”gi PQ-4210-sonli qarori
4. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 2-martdagi “2017-2021-yillarda O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha harakatlar strategiyasini “Ilm, ma`rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi8 to`g`risida”gi PF-5953-sonli farmoni